

Aspekti

UDK 141.82

Uzroci ugasnuća poretka marksističko-lenjinističke idejne podloge

Drugi dio

EDVARD KALE

Fakultet političkih nauka u Zagrebu

Kao što je spomenuto, oživotvoritelj marksizma, točnije koncepta iz drugog poglavlja *Manifesta*, bio je V. I. Lenjin.

Budući da se ovdje izlažu elementi marksizma-lenjinizma određeni naslovom, a riječ je o šarolikom opusu ideja i stajališta, i u slučaju V. I. Lenjina, kao i u slučaju K. Marxa, o kojem smo govorili ranije, valja pripomenuti da i u njegovu djelu ima zanimljivih i razložnih promatranja, poticajnih ideja i suvislih stajališta — posebice u djelima *Razvoj kapitalizma u Rusiji*, *Imperijalizam kao najviši stupanj kapitalizma*, ili u raspravama o nacionalnom pitanju. Uz to treba Lenjinu priznati njegove izuzetne odlike mobilizatora i organizatora, iznimnu sposobnost uočavanja širokog kruga važnih realnih činjenica, kao i osobitu umješnost makjavelističkog političara, veću nego u Robespíerea.

Lenjin je bio vođen željom reformatora, opredijeljen da predano radi na velikim promjenama u društvu, na promjeni samog društvenog poretka — potaknut na to bespravljem i bijedom velike većine pučanstva tadašnje carske Rusije. (To objektivno njegovo djelovanje i djelo treba tumačiti iz konteksta ruskih i svjetskih prilika u njegovo vrijeme). Lenjin nije bio temeljit ideolog, ali kao političar promjene jasno je osjećao da se promjena društvenog poretka može učiniti samo na temelju i u okrilju neke ideologije. Zbog prirode pobuda Lenjin je za rukovodeću ideologiju političkog djelovanja prigrio marksizam — ideologiju koja tumači nužnost propasti (»rušenja«) starog (»buržoaskog«) poretka i uspostavu novog (»komunističkog«) poretka. Budući da za političara promjene presudan postaje cilj u ime kojega se mobilizira i djeluje (pa će Lenjin npr. i proglasiti bernštajnovce revizionistima, jer ja za njih »pokret sve a cilj ništa«) a taj cilj objašnjava ideologija; za Lenjina tako marksizam postaje svet, u njega se ne smije sumnjati — »teorija marksizma ozaruje jasnom svjetlošću« (I, 1, 297), »Marxovo učenje je svemoćno jer je ono točno« (I, 1, 57).

Ali bez obzira na Lenjinove izjave da je marksizam jasna svjetlost i da je to učenje točno — što pretpostavlja da je logično, jednoznačno — i on se suočio

s postojanjem raznih struja među marksistima (što je dakako proistaklo iz nekonzistentnosti djela samih klasika), te je najprije morao s tim raščistiti i ipak (sebi) jednoznačno odrediti marksizam.

— (To dakako ne znači da će doista Lenjin marksizam jednoznačno shvaćati, i da će onda u svojim djelima taj pojam jednoznačno koristiti⁵. Na nedosljedna stajališta i protuslovlje u Lenjina nećemo se ovdje posebno osvrutati, jer je toga obilje, što je samo po sebi razumljivo, s jedne strane jer je nužno morao baštiniti sva protuslovlja klasika marksizma, a s druge strane jer je političar koji presudnima smatra strategiju i taktiku. Stoga je logično da protuslovlja i nedosljednosti multiplicira u zamršenoj zbilji praktičnog djelovanja. Ovdje ćemo izlagati samo ona stajališta koja su bitna za lenjinizam i koja će Staljin nazvati i smatrati načelima lenjinizma).

Ne samo zato jer je posrijedi manifest komunista nego i zato što je bio političar promjene, Lenjin marksističko izvorište nalazi u *Komunističkom manifestu*⁶, a poticajni putokaz postaje mu njegovo drugo poglavlje. Naime, analizom stajališta različitih struja u marksizmu i usporedbom s činjenicama zbilje — osobito u djelu *Što raditi?* — Lenjin u marksizmu brani stajalište drugog poglavlja *Manifesta*. Posebice raščištava s dvije glavne struje u marksizmu: s »ekonomizmom« i »reformizmom«. O stajalištu »ekonomista« Lenjin piše da o samostalnoj, od samih radničkih masa u samom toku njihova pokreta izgrađivanoj ideologiji ne može biti ni govora, da se pitanje postavlja samo ovako: buržoaska ili socijalistička ideologija; da zato svako smanjivanje socijalističke ideologije, da svako udaljšavanje od nje znači samim tim jačanje buržoaske ideologije; da se mnogo govori o spontanosti, ali da se spontani razvitak radničkog pokreta vrši baš u praksi njegova podvrgavanja buržoaskoj ideologiji; da spontani radnički pokret jest tredjunionizam, jest Nur-Gewerkschaftlerei, a tredjunionizam baš znači idejno porobljavanje radnika od strane buržoazije; zato se zadatak socijaldemokracije sastoji u borbi protiv spontanosti, u tome da se radnički pokret odvuče od toga spontanog teženja tredjunionizma pod okrilje buržoazije i da se privuče pod okrilje revolucionarne socijaldemokracije; zato da je rečenica pisaca »ekonomističkog« pisma: da nikakvi napori ni najinspiriranijih ideologa ne mogu odvući radnički pokret s puta koji mu je određen uzajamnim djelovanjem materijalnih elemenata i materijalne sredine — apsolutno isto što i odricanje od socijalizma (I, 1, 185). O »reformistima« pak Lenjin kaže da će pristaše reforme i poboljšanja branioci starog uvijek vući za nos dok ne shvate da se svaka stara institucija, ma koliko ona izgledala apsurdna i trula, održava snagama ovih ili onih vladajućih klasa; da se slomi otpor tih klasa, ima samo jedno

⁵ Tako Lenjin, uz druga različita mišljenja o marksizmu, piše, na primjer, na jednom mjestu da je Marxovo učenje potpuno i skladno, i da daje ljudima cjelovit pogled na svijet (I, 1, 57); a na drugom, da Marxove teorije »pretendira samo na objašnjenja kapitalističke društvene organizacije, i samo nje« (I, 1, 86); ili, na trećem mjestu, da marksisti uzimaju iz Marxove teorije samo dragocjene metode (I, 1, 125).

⁶ Ističući da je glavno u Marxovu učenju objašnjenja svjetsko-povijesne uloge proletarijata kao tvorca socijalističkog društva, Lenjin dalje piše da ga je Marx prvi put formulisao 1844. godine, a da Marxov i Engelsov *Komunistički manifest* koji je objavljen 1848. godine, daje cjelovito i sustavno, dosad najbolje izlaganje toga učenja (I, 1, 62).

sredstvo: naći u samom društvu koje nas okružuje, prosvijetiti i organizirati za borbu snage koje mogu — i po svom društvenom položaju moraju — postati snaga koja je kadra da zbrise staro i stvori novo (I, 1, 61). Za Lenjina bitni postaju ideologija, odnosno teorija (»Bez revolucionarne teorije nema ni revolucionarnog pokreta — I, 1, 171) i politička organizacija (»ulogu avangardnog borca može odigrati samo partija«, koja se dakako »rukovodi naprednom teorijom« — I, 1, 172). Ta teorija je za Lenjina, dakako, Marxovo učenje, koje neposredno služi prosvjećivanju i organiziranju »napredne klase modernog društva«, pokazuje »zadatke te klase« i »dokazuje neizbježnu zamjenu dosadašnjeg sistema novim poretom« (I, 1, 65). Za Lenjina je bitna teorija, pa bitni postaju znalci i nositelji, širitelji i ostvaritelji te teorije. A Lenjin je čvrst u stajalištu, i to je za njega odlučno, da klasna politička svijest može biti donesena radniku samo izvana, tj. izvan ekonomske borbe, izvan sfere odnosa radnika prema poslodavcima; da područje iz kojeg se jedino i može crpiti to znanje, jest područje odnosa svih klasa i slojeva prema državi i vladi, područje uzajamnih odnosa među svim klasama. Zato se na pitanje: što da se radi da bi se radnicima donijelo političko znanje, ne može davati isključivo i samo onaj odgovor kojim se u većini slučajeva zadovoljavaju praktičari, da i ne govorimo o praktičarima koji su skloni ekonomizmu, naime odgovor: »Ići k radnicima«, nego da bi radnicima donijeli političko znanje, socijaldemokrati moraju ići u sve klase stanovništva, moraju slati na sve strane odreda svoje vojske (I, 1, 177).

Stoga je Partija u Lenjina predstavnik »povijesnih interesa radničke klase« — jer je ona, po Lenjinu, ipak »partija klase«, »predstavnik klase«. Ali je on, opet, odlučan u razgraničenju partije i klase. On smatra da je komunistička (tada socijal-demokratska) partija partija radničke klase, pa da zato čitava klasa mora raditi pod rukovodstvom partije, ali — budući da se čitava klasa pod kapitalizmom ne može uzdići do svijesti i djelovanja »svoje avangarde« — ne smije se zaboravljati na razliku između avangarde i svih masa koje njoj naginju, i koje ona mora uzdizati do te visoke razine, jer bi to značilo samoobmanu, zatvaranje očiju pred veličinom podataka, sužavanje tih zadataka (I, 1, 252—3). Stoga, po Lenjinu, »ulogu avangardnog borca može odigrati samo partija«. Članovi partije moraju ići u sve klase stanovništva, kao teoretičari, kao propagandisti, kao agitatori i kao organizatori (I, 1, 219). (Iz izloženoga je uočljivo protuslovlje »koje je u Lenjina stalno prisutno, da je partija partija klase — iako se ona regrutira iz svih slojeva društva i djeluje u svim klasama stanovništva).

Logički je nedvojbeno da je subjekt promjene društvenog poretka, »revolucije«, za Lenjina komunistička partija — »partija revolucionara«.

Nasuprot bernštajnovcima, koji, po Lenjinu, zastupaju demokratsku partiju socijalnih reformi i liberalizam, on zastupa partiju socijalne revolucije, »diktature proleterijata«, rukovodenu idejom krajnjeg cilja, socijalizma (I, 1, 157). S tim u vezi za Lenjina je bitna »odlučno i točno razgraničenje« (I, 1, 170). Lenjin smatra da je povijest pred ruske komuniste (»socijal-demokrate«) neposredno postavila najrevolucionarniji od svih neposrednih zadataka proleterijata (logično bi bilo: komunista — E. K.) ma koje druge zemlje, rušenje najmračnijeg bedema ne samo evropske nego i azijske reakcije, te da bi ostvarenje tog zadatka učinilo

ruski proletarijat (logično bi bilo: ruske komuniste — E. K.) avangardom međunarodnog revolucionarnog proletarijata (logično bi trebalo biti: komunisti — E. K.), te da imaju pravo (pretpostavljivo: ruski komunisti — E. K.) osvojiti to časno ime, ako budu umjeli pokreti nadahnuti bezgraničnom odlučnošću i energijom (I, 1, 174—5).

Kad su teorijski pogledi u glavnim i temeljnim svojim naznakama dovoljno oblikovani — smatra Lenjin — ostaje praktična strana, tj. politički program, načini rada i taktika (I, 1, 133). A zadatak praktične djelatnosti za Lenjina je rukovođenje i organiziranje »klasne borbe proletarijata« (treba: komunisti — E. K.) u dvije manifestacije, socijalističkoj (tj. borba protiv klase kapitalista, uništavanje klasnog poretka i organizacija socijalističkog društva) i demokratskoj (tj. borba protiv apsolutizma u Rusiji, za stvaranje slobode i demokratizaciju političkog i društvenog sistema Rusije) (I, 1, 134). Socijalistički rad bi se sastojao u »propagandi učenja naučnog socijalizma i »agitaciji među radnicima«, na sve moguće načine i svim raspoloživim sredstvima — zadovoljenje duhovnih potreba radnika, organiziranje radničkog pokreta, učvršćivanje revolucionarnih grupa i njihovih međusobnih veza, opskrba radnika propagandističkom i agitacijskom literaturom, ujedinjavanje svih radničkih kružoka i revolucionarnih grupa u jedinstvenu partiju (I, 1, 134—149). Sâm Lenjin navodi da se njegovo djelo *Što raditi?* bavi: (1) karakterom i glavnim sadržajem političke agitacije, (2) organizacijskim zadacima i (3) planom izgradnje borbene organizacije (I, 1, 154).

Odlučan u tome da postojeći poredak treba rušiti i duboko uvjeren da promjenu poretka može izvršiti samo »borbena« partija, »organizacija revolucionara« (I, 1, 242) — (»Dajte nam organizaciju revolucionara i mi ćemo prevrnuti Rusiju«, Lenjinovo je geslo, I, 1, 255) — Lenjinu presudno postaje »stvaranje rukovođeće organizacije revolucionara« (I, 1, 358). Prvi i najpreči zadatak je — piše Lenjin — stvoriti organizaciju revolucionara koja može osigurati energiju, postojanost i kontinuitet političke borbe (I, 1, 237); stvoriti općerusku centraliziranu organizaciju koja bi okupljala revolucionare po profesiji i kojom bi rukovodili pravi politički vođe cijelog naroda (I, 1, 133). To mora biti »snažna«, »borbena« organizacija »profesionalnih revolucionara«, sposobnih da rukovode borbom. Oni su potrebni svuda, na svakom mjestu, u svim društvenim slojevima, na svim pozicijama (I, 1, 124). Partiju čini kompaktna grupa čiji članovi idu strmim i teškim putem »držecći se čvrsto za ruke«, jer su »opkoljeni sa svih strana neprijateljima«; koji su se ujedinili po slobodno donesenju odluci da se »bore protiv neprijatelja« (I, 1, 158—9). Partija se regrutira između radnika, ali treba »izgraditi radnike-revolucionare« kako bi postali profesionalni revolucionari — agitatori, organizatori, propagandisti, kuriri (I, 1, 259); zato im treba profesionalno školovanje, da žive od partijskih sredstava (I, 1, 259). Jer profesionalnom revolucioneru potrebno je političko znanje kao i revolucionarno iskustvo (I, 1, 251), da bi mogao rukovoditi svim manifestacijama svestrane borbe (I, 1, 222).

Lenjin, dalje, za partiju temeljnim smatra dvoje: »organizacijski centralizam i specijalnu ulogu idejno rukovođećeg organa« (I, 1, 339). Jedna sveobuhvatna velika organizacija, što centraliziranija, jedna taktika, jedna teorija — Lenjinovo

je stajalište (I, 1, 466). Bitna je organizirana partija što pretvara autoritet ideja u autoritet vlasti, i u kojoj vrijedi načelo pokoravanja nižih partijskih instancija višima (I, 1, 440).

Da bi bila snažna, smatra Lenjin, partija mora biti centralistički organizirana — »borbena centralizirana organizacija« (I, 1, 265). Logički će to Lenjin objašnjavati time da u partiji postoji specijalizacija zadataka, a specijalizacija nužno pretpostavlja i centralizaciju, bezuvjetno je zahtijeva (I, 1, 257). To da članovi partije rade pod nadzorom i rukovodstvom organa partije, samo je po sebi jasno i na može biti drugačije — smatra Lenjin (I, 1, 341). Biti liberal i odlučno stati na stranu komunizma (»socijal- demokracije«) — po Lenjinu — isključuje jedno drugo (I, 1, 411).

Iz izloženoga se moglo naslutiti da Lenjin presudnu ulogu ne vidi u partiji nego u vodama. Za Lenjina ni jedan revolucionarni pokret ne može biti čvrst bez organizacije rukovodilaca (I, 1, 252); čak presudna postaje svjesnost i inicijativnost rukovodilaca — revolucionara (I, 1, 175).

Naravno da u strogo centralistički organiziranoj partiji presudno postaje pitanje vodstva, hijerarhija. S tim u vezi veliku važnost dobijaju Lenjinove riječi da bez desetak talentiranih (kakvi se ne rađaju na stotine), isprobanih, stručno pripremljenih i dugom školom obrazovanih vođa, koji se odlično slažu jedan s drugim, nije moguća istrajna borba (I, 1, 250); te da su profesionalni revolucionari u organizacijskom pogledu »mudraci« (I, 1, 252). Lenjinove su čak riječi da je suprotstavljanje masa vodama demagogija (I, 1, 250). Ovako Lenjinovo stajalište je, naravno, navelo već neke ruske socijal-demokrate na primjedbe da se radi o »birokratskom centralizmu«, o »apsolutističko-birokratskom upravljanju«, što Lenjin odbacuje, a upozoritelje osuđuje (vidi djelo Korak naprijed dva koraka nazad).

Dalje, kada je riječ o partiji, Lenjin zagovara tajnost, smatrajući da će se vjera u partiju učvrstiti utoliko jače i širiti utoliko više ukoliko bude konspirativnija (I, 1, 257). Iako je to načelo Lenjin napisao u doba ilegalnosti partije, ono je postalo bitna odlika komunističkih partija.

Od članova partije se traži: postojanost u teoriji, dosljednost u načelima, disciplina u ispunjavanju »revolucionarne dužnosti«. Partija je organizacija dosljednih i odanih revolucionara, »jakobinaca«, »montanjara« — a ne individualista, kolebljivih, oportunističkih, »revizionista«, »žirondista«. Za Lenjina je »zločinačka malodušnost posumnjati ma i za trenutak u neizbježnu i potpunu pobjedu principa revolucionarne socijal-demokracije, proleterke (treba: komunističke — E. K.) organizacije i partijske discipline« (I, 1, 479).

Takvu organizaciju, »novu partiju« — borbenu, revolucionarnu, smjelu da povede proletere (treba: komuniste — E. K.) u borbu za vlast, iskusnu da se snađe u zamršnim uvjetima revolucionarnih prilika — Staljin naziva »partija lenjinizma« (74).

Dakle, nasuprot »ekonomistima« i »reformistima«, koji polaze od stajališta da se unutar samog kapitalizma radništvo mora razviti do stupnja da može preu-

zeti upravljanje društvom, Lenjinovo je stajalište da je presudno da partija (Lenjin će uvijek, dakako, reći protuslovno, točnije besmisleno, »proletarijat«) zauzme vlast i da snagom vlasti »stvara uvjeta za razvoj proletarijata« i »izgradnju komunizma« — što i Staljin ističe kao bitno Lenjinovo polazište (11). Za Lenjina je bitna partija, sposobna da osvoji vlast i da cijeli narod vodi k socijalizmu, da usmjerava i organizira novi poredak, da bude učitelj, rukovodilac, vođa svih trudbenika i svih iskorištavanih u uređivanju društvenog života bez buržoazije i protiv buržoazije (II, 1, 152). Za Lenjina je pitanje promjene poretka pitanje revolucije«, pitanje vlasti: ili, kako Staljin piše, čitav je problem u tome da se vlast, nakon osvajanja, održi, učvrsti, učini nepobjedivom (29). Neposredni cilj tako Lenjinu postaje osvajanje vlasti, »diktatura proletarijata« (čitaj partije — E. K.). Diktatura pak ima zadaće: stvoriti socijalizam, uništiti podjelu društva na klase, sve članove društva učiniti trudbenicima — oduzeti tlo svakoj eksploataciji čovjeka čovjekom (II, 2, 151).

Osvajanje vlasti i nije najteža zadaća, to dobro organizirana partija može izvesti u vrijeme krize koja pogađa eksploatirane i eksploatatore (II, 2, 303). Mnogo teže tek slijedi u »diktaturi proletarijata«. Tad nastupaju »zaista ogromne zadaće« — tada se mora preodgajati milijune seljaka i sitnih posjednika, stotine tisuća namještenika, činovnika, buržoaskih intelektualaca, podvrgavati ih sve »proleterskoj državi« i »proleterskom rukovođenju; tada treba »pobjeđivati sve buržoaske navike, tradicija, običaje svuda i na svakom mjestu (II, 2, 328). Treba, po Lenjinu, ne samo svrgnuti eksploatatore, ne samo nemilosrdno ugušiti njihov otpor, nego idejno raskinuti sa čitavom buržoasko-demokratskom ideologijom, sa čitavim malograđanskim fraziranjem o slobodi i jednokasti uopće (II, 2, 252). I nije to sve, tu su zatim »zaostali radnici«, »zaostali slojevi masa« (I, 1, 252), pa »niski instinkti masa« (I, 1, 251), zatim sveprisutna »buržoaska psihologija«, pa zatim buržoasko shvaćanje demokracije itd.

Što je diktatura, to dakako zna Lenjin — ničim ograničena, nikakvim zakonima, apsolutno nikakvim pravilima nesputana, neposredna, na nasilje oslonjena vlast, jednostavno neograničena, na silu a ne na zakon oslonjena vlast, (a zna to dakako i Staljin, vidi: 131). Lenjin je poblizje i jezgrovito predočava u Dječjoj bolesti ljevičarstva, da je »diktatura proletarijata« uporna borba, krvave i bez krvi, nasilna i mirna, vojna i privredna, pedagoška i administrativna, borba protiv snaga i tradicija starog društva; jer, snaga navike milijuna i desetaka milijuna je najstrašnija snaga (II, 2, 269).

Dakle komunisti su, kako to proizlazi iz Lenjinova viđenja, doista »sa svih strana opkoljeni neprijateljima«, a cilj im je izgraditi novi, komunistički poredak; Uz to, taj se »cilj ne može ostvariti odjednom«, nego »on zahtijeva doista dugo prijelazno razdoblje«, jer je »za korjenite promjene u svim područjima života potrebno vremena« (II, 2, 251).

Taj cilj se ostvaruje »diktaturom proletarijata«, a tu diktaturu »ostvaruje avangarda« (partija) preko »transmisijskog mehanizma od motora k strojevima«, odnosno po shemi »od avangarde k masi napredne klase, od ove k masi trudbenika« (I, 2, 463, 272). U te transmisijske mehanizme pripadaju institucije

»po liniji države« i »masovne organizacije« (sindikati, omladina, organizacija žena itd.); sve su to »pomoćni organi« i »transmisijski kaiši« koji djeluju »po direktivi partije«.

Budući da su životne prilike jako zamršene, da su komunisti »sa svih strana okruženi neprijateljima«, da je ostvarenje cilja dug put koji se mora ostvarivati »u etapama«, a uspješno savladavanje etapa opet ovisi o uspjehu svake, neposredne akcije, uspjeh u ostvarenju cilja može se postići samo »pravilnošću političkog rukovođenja koje ostvaruje avangarda«, tj. »pravilnošću njene strategije i taktike« (II, 2, 252).

Budući da takvo viđenje problema i njegova rješenja neminovno nameće pitanje ovlasti i odnosa: vode — partija — klasa — masa, Lenjin na problematiziranje toga pitanja odgovara da već to kako je pitanje postavljeno, tj. diktatura partije ili diktatura klase — diktatura (partija) vođa ili diktatura (partija) masa, »svjedoči o najnevjerojatnijoj i bezizlornoj zbirci misli«, ili, na drugom mjestu, imajući na umu »ruskog boljševika, koji pozna taj mehanizam«, odgovara da svi razgovori o tome (tj. upravljanju »odozgo« i »odozdo«), diktatura vođa ili diktatura mase itd. »moraju izgledati smiješno, djetinje brbljanje« (II, 2, 266, 273).

Odgovarajući na Drugom kongresu Komunističke Internacionalne na Tenero stajalište da sovjetski komunisti pod diktaturom proletarijata podrazumijevaju u biti diktaturu njegove organizirane i svjesne manjine (tj. komunističke partije), Lenjin kaže dosta zamučeno, da kad drug Tener kaže da je on neprijatelj partije, ali da je u isto vrijeme za to da manjina najorganiziranijih i najrevolucionarnijih radnika ukazuje put čitavom proletarijatu, onda on kaže da između njih u stvari nema razlike (prema: Staljin, str. 137—8). Na Prvom sveruskom kongresu transportnih radnika Lenjin pak kaže da kad im se prebacuje diktatura jedne partije i predlaže jedinstveni socijalistički front, oni kažu: »Da, diktatura jedne partije! Mi pri tome ostajemo i s tog terena ne možemo sići« (prema: Staljin 152). Kad je kasnije Zinovjev iznio stajalište da ne postoji diktatura proletarijata nego diktature partije, budući da je partija »neposredni motor vlasti«, Staljin odgovara da Zinovjev »vrda« (151). Staljin obrazlaže da Lenjin nikad nigdje nije stavio znak jednakosti između diktature partije i diktature proletarijata (52); da Lenjin rijetko spominje diktaturu partije, a i u tim slučajevima uglavnom stavlja riječ diktatura u navodnike, te da i u tim slučajevima ne podrazumijeva diktaturu u pravom smislu te riječi, tj. vlast koja se oslanja na nasilje, nego »rukovođenje od strane partije« (153); odnosno, da je pravilno ako se pod diktaturom partije prema radničkoj klasi u cjelini podrazumijeva rukovođenje partije prema radničkoj klasi u cjelini podrazumijeva rukovođenje partije (152); odnosno, da diktaturi proletarijata ne samo da ne proturiječi rukovođenje (»diktatura«) vođa (152). Poznavatelju djela Lenjina i Staljina, kao

i poznavateljima prakse u SSSR, očevidno je tko vrda — Lenjin i Staljin ili Taner i Zinovjev.

S tim u vezi nameće se izložiti, višestruko znakovite, Staljinove riječi o »opasnosti formule diktatura partije«, da može došaptavati: a) nepartijskim masama — ne usuđujte se proturječiti, ne usuđujte se raspravljati, jer partija može sve, jer mi imamo diktaturu partije, b) partijskim kadrovima — radite smjelije, pritiskujte jače, možete i ne oslušivati glas nepartijskih masa, jer mi imamo diktaturu partije, c) partijskim vrhovima — možete sebi dopustiti luksuz stanovitog samozadovoljstva, možete se čak malo zanijeti, jer mi imao diktaturu partije, pa dakle i diktaturu vođa (154).

Uz izloženo, za oživotvorenje Marxove ideologije, za pokret za promjenu poretka, ključnima izbijaju Lenjinova i Staljinova stajališta: da se socijalizam može izgraditi uvjerenjem da se on može izgraditi (159), da treba pretvoriti autoritet ideja u autoritet vlasti (I, 1, 466), i da SSSR postaje baza svjetske revolucije — promjene poretka (166).

Izložena su Lenjinova teorijska stajališta koja su kanonizirana kao načela lenjinizma^{6a}, i koja su postala odlučna u takozvanim socijalističkim državama, državama u kojima je marksizam obznanjen kao službena ideologija. Inače u Lenjinovu djelu može se naći obilje stajališta posve suprotnih od izloženih — što čak logično proizlazi iz stajališta političara da je u ostvarenju cilja presudna strategija i taktika određena neposrednim okolnostima. Tako gledan, lenjinizam je sav u protuslovljima, u »vrđanjima« i »smicalicama«.

Dakako »diktature proletarijata«, »socijalističke revolucije«, neminovno će se odvijati po shemi događanja francuske revolucije 1789⁷. Što više, po logici stvari, kad se autoritet takve protuslovne ideologije, ideologije protuslovnih stajališta, ideja, pretvori u autoritet vlasti, ostaje samo bezumna vlast — sa svim mogućim posljedicama bezumne vladavine.

^{6a} Budući da je Staljin kanonizirao načela lenjinizma, nužno je izložiti njegovu ocjenu Lenjinova djela. Staljin smatra da je Lenjin učinio ono što je bilo nužno — tj. revidirati čitav rad II. internacionalne, čitavu njenu metodu rada, istjerati iz nje filistarstvo, kratkovidnost, politikanstvo, renegatstvo, socijalšovinizam, socijalpacifizam, odbaciti sve što je zardalo i staro i iskovati nove vrste oružja (9); da u vrijeme kad je trebalo i bilo moguće izgraditi cjelovitu strategiju i razrađenu taktiku borbe proletarijata, da je Lenjin iznio na vidjelo genijalne misli Marxa i Engelsa o taktici i strategiji; ali da se Lenjin nije ograničio samo na to da obnovi pojedine taktičke postavke Marxa i Engelsa nego ih je dalje razvio i dopunio novim mislima i postavkama, ujedinivši sve to u sistem pravila i rukovodnih načela za rukovođenje klasnom borbom proletarijata; da Lenjinove brošure — *Što raditi? Dvije taktike, Imperijalizam... Država i revolucija, Proleterska revolucija i renegat Kautsky, Dječja bolest ljevičarstva* — nesumnjivo će ući kao najdragocjeniji prilog u opću riznicu marksizma, u njegov revolucionarni arsenal; da je strategija i taktika lenjinizma nauka o rukovođenju revolucionarnom borbom proletarijata (60); da cijela istina o lenjinizmu jest u tome što lenjinizam nije samo obnovio marksizam nego je učinio i korak naprijed, razvivši dalje marksizam u novim uvjetima kapitalizma i klasne borbe proletarijata (2); da je lenjinizam marksizam epohe imperijalizma i proleterske revolucije, točnije teorija i taktika proleterske revolucije uopće, teorija i taktika diktature proletarijata napose (2); da je, zahvaljujući Lenjinu, Rusija postala domovina teorija i taktika proleterske revolucije, a vođa ruskog proletarijata, Lenjin, tvorac te teorije i taktike postao ujedno i vođa međunarodnog proletarijata (8).

⁷ Vidi: E. Kale: »Francuska revolucija i novo doba«, *Politička misao* br. 3/1989.

Smatrajući da su ideolozi i protagonisti francuske revolucije (1789) previdjeli temeljna pitanja realnog života i iz toga proizlazećih odnosa u ljudskim zajednicama, iz okvira vrednota koje su oni naznačili Marx je zanosno tražio istinit odgovor moguće uspostave poretka utemeljenog na tim vrednotama. Njegova su promišljenja međutim konglomerat različitih domišljenih stajališta, izvedenih iz povijesno neutemeljenih ili pogrešno tumačenih povijesnih činjenica — ta je teorijski njegovo djelo u znaku nepojmljivih protuslovlja.

Iz toga konglomerata Lenjin se uhvatio za doktrinu iz drugog poglavlja marxova i Engelsova *Manifesta* (o povijesno presudnoj ulozi komunističke organizacije) kao ključnu, i na njoj gradio strategiju i taktiku političke akcije promjene društvenog poretka — prihvaćajući istodobno cjelokupni konglomerat protuslovnih stajališta klasika marksizma kao točnu, istinitu i jednoznačnu teoriju — ideologiju.

Budući da se taj konglomerat predstavljao kao opravdavajuća teorijska pozadina ostvarenja humanističkih vrednota — veličine (svakog) čovjeka, jednakosti, solidarnosti i slobode, on je nosio i mobilizatorski naboj za siromašno i obespravljeno mnoštvo ljudi (slikovito vidljivo npr. u mobilizatorskoj odi, *Internacionali*, koja počinje stihovima: «Ustajte prezreni na svijetu...»). Lenjin je tim mobilizatorskim vrednotama u vrijeme bezumnih ratnih stradanja pridodao zahtjev za mirom.

Ishodišno stajalište (II. poglavlja *Manifesta*) Lenjin je opskrbio stajalištem o određujućoj ulozi ideologija — (u Marxa je stajalište da je ideologija »lažna svijest«; ali istina i stajalište, da »kad teorija ovlada masama ona postaje materijalna snaga«. Inače, za sva stajališta što se mogu naći u Marxovu djelu mogu se u tom istom djelu naći i protustajališta, što je i lenjinizam posve logično baštiniio, pa su u znaku tih protuslovlja i djela svih »vođa« socijalističkih revolucija, svi ustavi i »dekreti« vlasti u zemljama službene ideologije marksizma-lenjinizma).

Valja pripomenuti da je s tim u vezi prevedena bitna realna činjenica — da se, naravno, suvisla i moguće prihvatljiva, ideologija (religija) mogla oživotvoriti u tradicionalnim agrarnim društvima, a ne u industrijsko-trgovačkim društvima s bilo kakvom tradicijom parlamentarne demokracije, a u moderno doba totalitarna ideologija i prvim društvima donijela bi samo zaostajanje, nazadak.

Iz logike stvari u lenjinizmu zapravo ključna postaje vlast (»diktatura«) koja će graditi put do cilja, novog poretka. Ali, kako je ideologijom naznačeno, budući da je riječ o promjeni cjelokupnog poretka, te su partiji »sa svih strana okruženi neprijateljima, »unutrašnjim i izvanjskim« (pa se zato zemlja zatvara od vanjskog utjecaja), a revolucija se ostvaruje u »etapama«, i uz to primjereno svakoj neposrednoj okolnosti, socijalizam postaje društvo stalnih izvanrednih prilika (»stanja«); svaki veći skup »partijaca« (kongres, plenum, sjednica) postaju po-

vijesni obračun s neprijateljima i frakcionašima i »nova etapa na putu revolucije«. Budući da se vlast poziva na oživotvorenje protuslovne ideologije, i to u »etapama« preko strategije i taktike, kao i iz logike hijerarhijske vlasti, odlučnu ulogu dobijaju »nepogrešivi vođa«⁸ i »mudro rukovodstvo«. Tako politika postaje bojno polje⁹ ne samo glede nepartijaca, nego i u samoj partiji, kako za zanesenjake i zalutale tako i za poklonike i ljubitelje vlasti, a poslušne izvršitelje (»karijeriste«), iz kojih se neminovno partija sve više mora regrutirati, pa čak i za članove »mudrog rukovodstva«. A da bi se sustav, točnije vlast, održao, neminovno izrasta partijsko-policijski aparat kao ključni, određujući i sveprisutni.

Čudoređe, koje je Marx relativizirao i odbacio, Lenjin u početku, pri stvaranju komunističke organizacije djelomica vraća (naglašavajući važnost poštenja, čestitosti, požrtvovanja i sličnih vrednota); međutim, zbog logike diktature koja se ostvaruje u etapama, preko strategije i taktike, odlučna postaje »politička podobnost«, podobnost za ispunjavanje određenih zadaća vlasti, te i lenjinizam ponovo potpuno odbacuje čudoređe.

Glede usporedbi povijesnih poredaka, treba upozoriti da takav totalitarni, sveprožimajući mehanizam svjetovne vlasti nije bio prisutan u, na početku, spomenutim civilizacijama — u islamu on je bio ograničen svetošću šerijata, kojemu su svi vjernici jednako podliježali od halifa do posljednjeg vjernika, s institucionaliziranim autoritetom ulama kao čuvara šerijata; i u konfucijskoj Kini postojala je institucija moguće oporbe vlasti (sve do posljednje dinastije), »škole učenih« ili »slobodno mislećih« — (koje su stvarno i bile mjesta poticaju oporbi izrodavanju vlasti). Čak i u, nespomenutoj, civilizaciji srednjovjekovne zapadne Evrope totalitarizam vlasti bio je spriječen podvojenošću na svjetovnu i duhovnu vlast. (U ovom kontekstu nužno je spomenuti sve prisutniju spoznaju da se marksizam mogao oživotvoriti samo kao lenjinizam, i to u zajednicama ideološki totalitarne i politički despotske tradicije, gdje pripadaju i zajednice istočno-rimske bizantske tradicije, zajednice s jedinstvenošću svjetovne i duhovne vlasti).

Marksističko-lenjinistički poredak s idejom o »diktaturi proletarijata« (diktaturi partije) uspostavlja vlast kao ničim ograničenu silu, što vlada u ime »povijesnih interesa radničke klase«, koja niti je odgovorna biračima (kako je u višestranačkom poretku parlamentarnih demokracija, gdje se na vlast dolazi vo-

⁸ Uloga vođe i odnos prema vodi u zemljama »diktature proletarijata« (»narodne demokracije«, »socijalizma«) slikovito su vidljivi iz početka skupštinskog zasjedanja na kojem je Staljin govorio o projektu novog ustava (25. XI 1936) — »Dolazak druga STALJINA na tribinu cijela dvorana pozdravlja dugotrajnim burnim ovacijama. Sa svih strana ore se poklici: 'Ura drugu STALJINU', 'Živio drug STALJIN', 'Živio veliki STALJIN' 'Velikom geniju drugu STALJINU ura!' »Čast i slava drugu STALJINU« (555).

⁹ Marksističkom ideološkom nazivlju (proizvodne snage«, »proizvodni odnosi«, »baza«, »nadgradnja«, »eksploatacija«, »revolucija«, »revolucionarna organizacija«, »kapitalisti«, »buržuiji«, »proleterji«, »mase«, »klase«, »revolucionarni«, »reakcionarni«, »kapitalizam«, »diktatura proletarijata«, »socijalizam«, »komunizam«, itd.) lenjinizam je pridodao i vojno nazivlje (»vojska revolucije«, »štab revolucije«, »ofenziva«, »defanziva«, »hici neprijatelja«, »oružja revolucija«, »socijalistički front« itd.).

ljom birača na izborima), niti u tom poretku postoji vjerska ili neka druga priznata institucija koja bi mogla nadzirati, ograničavati ili sprečavati vlast (kao ničim ograničenu silu); uspostavljena je vlast koja nije ni od koga i ničim ograničena — vlast koja je odgovorna jedino »povijesti«.

U zemljama u kojima je partija (komunistička, radnička, socijalistička) došla na vlast ili je stjecajem međunarodnih prilika postavljena na vlast pa je marksizam — lenjinizam i ustavno uspostavila kao službenu ideologiju, a partiju kao »rukovodeću snagu« u društvu, zbivanja su se odvijala neumitnim slijedom.

Iz logike ideologije o promjeni poretka vlast nužno pokreće destrukciju svih postojećih društvenih institucija i svih područja života — pa tako i svega mogućeg razumnog i životnog u njima.

Budući da je riječ o diktaturi (ničim ograničenoj sili vlasti) vladajućih, sila vlasti postaje odlučna u provođenju strategije i taktike »nepogrešivog vođe« i »mudrog rukovodstva«. Jer prema idejnom konceptu, ovisno o prilikama u stalno izvanrednom stanju (na putu do cilja), za strategiju i taktiku određeni su »nepogrešivi vođa« i »mudro rukovodstvo«, pa su tako oni i jedini određeni za mišljenje — svako (drugo) mišljenje se proskribira, kao »subverzivno«, »neprijateljsko«, »reakcionarno«, »protiv revolucija« (socijalizma, komunizma, radničke klase), i treba ga spriječiti »u interesu revolucija«. Poredak tako postaje društvo bez mišljenja — budući da se mora »misliti« samo trenutno službeno mišljenje. (Zbog toga apsurdno stanje da su među milijunima, desetljećima kao istine ostajale očite neistine i nesuvislosti).

Budući da i na inicijativu, kao i na mišljenje, ovlast ima samo »nepogrešivi vođa« i »mudro rukovodstvo« inicijative, pa i rad općenito (osim onoga što ga je odredilo i nadzire preko transmisija rukovodstvo) u suprotnosti su s poretkom.

Posebno je pitanje, a što se tiče održanja poretka i presudno, pitanje odnosa prema materijalnoj proizvodnji.

Budući da se kada je riječ o ideologiji temeljnim ističe Marxovo razjašnjenje »viška vrijednosti« kao njegovo »epohalno otkriće«, naime, da na višku vrijednosti, odnosno eksploataciji najamnog rada počiva kapitalistički ili buržoaski poredak, ta ideologija ukazuje na potrebu rušenja toga i uspostavu novog, komunističkog poretka, poretka bez eksploatacije, bez klasne podjele — preko »diktature proletarijata«, odnosno komunističke partije. Na osnovi te logike Lenjin u Državi i revoluciji piše da i dalje ostaje potreba za državom koja će, čuvajući zajedničko vlasništvo sredstava za proizvodnju, čuvati jednakost rada i jednakost podjele proizvoda (II, 1, 203); da, dok ne nastupi »više« faza komunizma, socijalisti zahtijevaju najstroži nadzor od strane društva i od strane države nad mjerom rada i mjerom potrošnje (II, 1, 205). Uz to presudno je i Lenjinovo stajalište o bitnosti ideologije i politike (zbog čega njegov, već spomenuti, obračun s »ekonomizmom«) — u logici čega će Staljin napisati da je

teorija proizvodnih snaga falsificiranje marksizma (18); te je Lenjinov doseg u uvažavanju materijalne proizvodnje, njegovo određenje socijalizma u formuli »elektrifikacija plus sovjeti« — što je tek prihvaćanje stanja 19. stoljeća (ali i utjecaja implicitne pretpostavke marksizma o ograničenosti ljudskih potreba). Glede proizvodnje vlasti tako ostaje zapravo raspodjela, »pravredna« »solidarna« raspodjela, i tek uz to organizacija planske proizvodnje za zadovoljenje osnovnih životnih potreba ljudi. S tim u vezi, teorijski je orijentir Marxovo stajalište u Kritici gotskog programa. Tako socijalizam postaje poredak raspodjele — što se izvodi iz toga da je za socijalizam bitno ukidanje eksploatacije. Budući da je jedno od temeljnih ideoloških stajališta da je robno-novčana privreda, odnosno tržište (koje je inače u novovjekom gospodarstvu regulator rentabilnih investicija i racionalne proizvodnje) temelj iz kojeg se reproducira i održava kapitalistički sustav, kojega se upravo ruši, odbacuju se robno-novčani odnosi, odnosno tržište. Što onda po gospodarskoj logici gospodarstva marksističko-lenjinističkog poretka čini gospodarstvima neracionalne proizvodnje i nerentabilnih investicija.

Istina, s obzirom na činjenicu da se marksističko-lenjinistički poredak uspostavlja u pojedinim zemljama najčešće u toku ili nakon ratova, zahvaljujući zanosu pučanstva za »obnovom i izgradnjom porušene zemlje« u početku se i radi i gradi, ali ubrzo zanos i rad slabe. Poredak je postao i poredak nerada, lijenosti (što su neki predviđali Marx-Engelsovom komunizmu još u njihovo vrijeme, a ovi su to u Manifestu odlučno odbacili kao neutemeljeno). Međutim, nerad logično slijedi iz ideološke matrice poretka — s jedne strane, jer određujuću ulogu i brigu o proizvodnji i raspodjeli preuzima vlast (»država«), s druge strane u poretku su kao bitni istaknuti ideologija i politika a ne materijalna proizvodnja, pa se i rad u tim područjima više cijeni i vrednuje nego u materijalnoj proizvodnji; i, treće, zbog posve neprimjerene nagrade za proizvodni rad zbog velikih potreba vlasti, a nerentabilne i neracionalne proizvodnje.

Kada uspoređujemo povijesne poretke, treba spomenuti da takav odnos prema materijalnoj proizvodnji kakav implicira lenjinizam ne nalazimo ni u islamu ni u konfucijevskoj Kini. Muhamedovi hadisi izričito naglašavaju važnost materijalne proizvodnje, putem načela da nije pravi vjernik onaj koji ne brine da proizvede za sebe i svoju obitelj; a konfucijanizam, kad se uspostavio kao službena ideologija, prihvatio je od posve suprotnog legalizma ideju o presudnoj važnosti poljoprivrede za zajednicu (državu), iz čega slijedi odlučna briga vlasti o uređenju i razvoju gospodarstva.

U logici lenjinizma gospodarska kriza je neminovnost. (Duže održanje tog poretka, tome usprkos, tj. pitanje proizvodnje poslije početnog zanosa pučanstva, pitanje akumulacije tek će otkriti analize prikrivenih činjenica). Dakako da je neminovnost gospodarske krize marksističko-lenjinističkog poretka najodlučniji uzrok ugasnuću takvog poretka.

Provedba i posljedice oživotvorenja ideologije marksizma-lenjinizma u različitim zemljama nisu posve istovjetne — nisu u svima vođe bili Staljin ili Ceausescu, nije u svima jednak broj stradalih i proganjanih, nije se u svima jednako očitovale neumlje, ni gospodarstvo u svima nije vođeno posve istovjetno — ali ista ideološka matrica sve ih je neminovno vodila posvemašnjoj društvenoj krizi, koja je posljedica ugasnuća poretka marksističko-lenjinističke ideološke podloge.

Zbog gospodarskog zaostajanja i teške krize, upliva nemorala i kriminala iz izvora vlasti, i drugih svakovrsnih problema, proći će mnogo vremena dok se u tim zemljama uspostave normalni životni tokovi.

U ovom članku pokušat ću prikazati kako je ideološka matrica marksizma-lenjinizma, koja je bila temeljna podloga za nastanak i razvoj svih tih društvenih kriza, utjecala na stvaranje i održavanje tih kriza. Pokušat ću to učiniti na primjeru Rumunjske, koja je bila jedna od najteže pogođenih zemalja.

U Rumunjskoj je marksizam-lenjinizam bio uvriježen kao ideološka matrica još od 1947. godine, kada je komunistička partija uz pomoć Sovjeta zauzela vlast. Nakon toga, pod vodstvom Nikitae Hruščova, komunistička partija Rumunjske je pokušala reformirati društvo prema idejama marksizma-lenjinizma. Međutim, ova reformna politika nije uspjela, a komunistička partija Rumunjske je nastavila voditi Rumunjsku prema idejama marksizma-lenjinizma. Kao rezultat toga, Rumunjska je ušla u tešku društvenu i ekonomsku krizu, koja je trajala do 1989. godine. U ovom članku pokušat ću prikazati kako je ideološka matrica marksizma-lenjinizma utjecala na stvaranje i održavanje te krize.

U Rumunjskoj je marksizam-lenjinizam bio uvriježen kao ideološka matrica još od 1947. godine, kada je komunistička partija uz pomoć Sovjeta zauzela vlast. Nakon toga, pod vodstvom Nikitae Hruščova, komunistička partija Rumunjske je pokušala reformirati društvo prema idejama marksizma-lenjinizma. Međutim, ova reformna politika nije uspjela, a komunistička partija Rumunjske je nastavila voditi Rumunjsku prema idejama marksizma-lenjinizma. Kao rezultat toga, Rumunjska je ušla u tešku društvenu i ekonomsku krizu, koja je trajala do 1989. godine. U ovom članku pokušat ću prikazati kako je ideološka matrica marksizma-lenjinizma utjecala na stvaranje i održavanje te krize.

U ovom članku pokušat ću prikazati kako je ideološka matrica marksizma-lenjinizma utjecala na stvaranje i održavanje te krize. Pokušat ću to učiniti na primjeru Rumunjske, koja je bila jedna od najteže pogođenih zemalja.